

²⁷ З життя українського духовенства... – Т. 134–135. – С. 137–160.

²⁸ Там само. – С. 137–138.

²⁹ Там само. – С. 140.

³⁰ Там само. – С. 142–151.

³¹ Там само. – С. 141, 148–149.

³² Там само. – С. 145.

SUMMARY

Makevych Iryna

Melania Bordun as a Researcher of the Ukrainian Clergy of the 18th century

The article is about Melania Bordun's life and her scientific activity. The woman, student of Hrushevsky, investigated the parish clergy in the second half of the 18th century. The aim of study is to analyze scientific works and to reveal her vision of the sources for the study of the Uniate parish clergy. The results of the study demonstrate Bordun's contribution to studying Ukrainian church history, further ways and problems that can be investigated by other researchers. Keywords: Melania Bordun, M. Hrushevskiyi scientific school in Lviv, the parish clergy, Uniate church, Lviv diocese.

Іван ПАЛАМАР

Образи галицьких священиків на зламі ХІХ – ХХ ст. у книзі споминів о. Олекси Пристая

Висвітлено діяльність галицьких священиків у національному відродженні греко-католицьких парохіяльних громад, їх згуртування та утвердження християнських чеснот у книзі споминів о. Олекси Пристая «З Трускавця у світ хмародерів».

Ключові слова: галицькі священики, душпастирство, самопосягання, українське відродження, національна самосвідомість, громадські інституції.

У книзі о. О. Пристая «З Трускавця у світ хмародерів» показано (на основі активної життєвої практики, багатого досвіду і виважених поглядів на світ і українську справу) галицьке життя на грані ХІХ-ХХ століть, тодішній процес українського відродження, пізніше буття української еміграції в Америці. У живописних малюнках своїх споминів автор відобразив життя селянського сина, якого ще змалку гартували обставини хлопської долі, викувували з нього правдивого українського священика, громадянина і патріота, що

не похитнувся на життєвій дорозі, постійно працюючи над собою і здійсненням своїх ідеалів. Дуже повчальними є також і низка образів галицьких священників, роздумів автора щодо їхніх життєвих позицій та змагань. Ретельне відтворення епізодів власного життя і сучасників, поведінки в різних ситуаціях супроводжується продуманими і влучними висновками. Спомини вирізняються щирістю, безпосередністю і відкритістю думки, а вся розповідь позначена колоритними народними висловами, різнобарв'ям селянської мови, добродушною усмішкою оповідача і дотепними порівняннями, приправленими легкою іронією.

Ця книга споминів відчутно збагатила не тільки скарбницю української мемуаристики. Відображені у ній образки з життя своєї епохи, тогочасного національного відродження, які разом із багатим досвідом автора і галицького священства щодо шляхів і засобів утвердження в громадах християнських чеснот є цінним дороговказом для подальшої праці наших сучасників, що часто відчують гостру потребу поринути в глибини тієї старовини для актуалізації основних людських цінностей, у пошуку істинних життєвих орієнтирів і взірців поведінки в сучасній переоцінці цінностей серед хаосу суспільно-політичних і релігійно-конфесійних орієнтацій.

Автор книги о. Олекса Пристай народився 1863 року в Трускавці у селянській родині, закінчив у Дрогобичі народну школу й гімназію, а в 1893 році – Львівську духовну семінарію, тоді ж одружився і був висвячений на священника. Душпастирював у сільських парохіях – Підгірцях, Гологорох, Лагодіві, Журові, де згуртовував громади і сприяв їх національному пробудженню, а організовуючи там читальні «Просвіти» та інші інституції, сприяв розвитку національного життя у всіх його сферах. Все це робилося, незважаючи на перешкоди і шалений опір місцевої польської адміністрації та шляхти. Він був учасником віча-протесту галицьких українців щодо зловживань місцевої влади у Львові в 1904 році, коли сюди приїздив прем'єр-міністр Австрії Кербер. Під час походу вічевиків до намісництва о. О. Пристай боронився паличкою від наїзду кінного поліцейського і був заарештований. А невдовзі у крайовій польській пресі була опублікована пересторога і заклик до дідичів-коляторів не підписувати подання на парохію руському священнику о. О. Пристаю, пароху із Журова, бо він «гайдамака в рясі», був у демонстраційній юрбі, кинувся з палкою на кінну поліцію, чим заплямував священничу честь¹. Це й спричинило виїзд священника

до Америки в 1907 році на місійну працю серед українських емігрантів, де він згуртував їх, будував храми, організовував читальні «Просвіти», заснував українські школи. В 1932-1936 рр. були видані мемуари (в чотирьох томах) о. Олекси Пристая «Із Трускавця у світ хмародерів», які мали великий успіх в Америці й Галичині. У січні 1944 року отця Олекси Пристая не стало.

Описуючи вишкіл майбутніх душпастирів, автор споминів згадує, що навіть на третьому році навчання деяким вихованцям було байдуже до майбутньої душпастирської практики. Бо вони тільки бажали якнайшвидше висвятитися, дістати гарну парохію і попанському розжитися на ній, влаштувати гучні празники із запрошенням найвпливовіших у повіті осіб. Та поряд з ними було дванадцять питомців (разом із оповідачем), які вже турбувалися своєю завтрашньою працею для рідної Церкви й Нації. Шляхом самонавчання на своїх нічних сходах у семінарії вони вправлялися практично у тому, що повинен знати і вміти правдивий душпастир².

Не ставилися вони нерозважливо й поспіхом, згадує оповідач, до такого «буденного явища», як освідчини, заручини, весілля, пам'ятаючи біблійну настанову, що за цим є велика тайна і містерія, якою не можна легковажити, бо за нею криється майбутня доля двох людей. Бо вважали, що «справа одруження кожної людської одиниці є основою щастя кожної новопосталої родини, а тим самим і щастя цілого українського народу»³. Автор зазначив, що добре усвідомлював значення і вагу вибору товаришки життя, адже вона була потрібна не лише йому самому та його щастю, бо «моя церква потребувала також моєї дружини, що мала бути окрасою тих багатьох селянських жінок, які були матерями грядучого покоління. Вона мала бути їхньою провідницею і порадицею»⁴.

Та найбільш драматичні почуття, згадує автор, довелося йому пережити під час висвячення на священника, коли нарешті прийшла хвилина сповнення його найщиріших бажань і усвідомлення того обов'язку, що брав на себе, адже «бути душпастирем недержавного народу, який нещодавно визволився з ярма панщини й живе без просвітку, здеморалізований неволею, всіма понижуваний і визискуваний, та який іще вірить у забобони – це було дуже поважне й тяжке завдання». Тому й мав переконання, що «український священник мусить бути щирий і правдивий радник своїх

парохіян у всіх їхніх життєвих справах. Він повинен мати широку освіту й знання, бодай загальне, всіх практичних ділянок людського життя, щоби в потребі міг бути помічником для своїх парохіян»⁵.

Свій перший душпастирський іспит молодий священик успішно відбув на посаді сотрудника пароха в селі Підгірці на Золочівщині. Він зазначив, що у цій парохії (як і по всій Галичині) тоді був сильний наступ полонізації, який ішов з усіх боків, навіть від місцевого греко-католицького пароха, сімдесятилітнього о. Петра Корчинського. Той хоч і залишив латинський обряд й висвятився на греко-католицького священика після богословських студій, проте залишився поляком і надалі був великим польським патріотом, явно вороже ставився до греко-католицького обряду і українського народу, був любий серцю місцевої польської шляхти за гарну гру на скрипці, спів і жарти, вміння розвеселити товариство. Таким же шляхом пішов і його рідний брат Павло, який був греко-католицьким душпастирем у Сасові. Ще змолоду о. Петро прилучився до польського повстанського руху в Галичині, підготовки протимосковського повстання, щоб визволити свою поневолену вітчизну. Водночас цей «руський» панотець занедбував свою церкву та українських парохіян, навіть заохочував їх до чужої справи – вступати в ряди польських повстанців. Він не звертав уваги на незадоволення парохіян та нагадування митрополичої влади, щоб припинив свою повстанчу діяльність. Коли ж о. Петро занедужав, то призначили його сотрудником о. Олексу Пристая, а парох виділив для нього зі своїх церковних доходів лише невелику частку.

Автор споминів згадує, що парох звертався до нього тільки польською мовою, відразу заявивши, що по-руськи говорять лише селяни, а інтелігенції треба розмовляти культурною мовою. З українськими священиками він не підтримував жодних стосунків. Наставляв помічника йти його слідами, якщо хоче щоб польські пани ставилися до нього теж з пошаною та зайняти колись тут місце пароха. Також він наголосив, що пан сотрудник має жінку і будуть діти, тому має шануватися. А від хлопів треба триматися здалека, бо вони дурні й нічого не розуміють, не даються навчити себе та здатні тільки до ціпа, вил і гною. Молодий священик завжди мовчки слухав ці настанови, хоч хотілося заперечити, бо вони цілком противилися його священичому сумлінню і званню, Христовій науці. Та він намагався ставитися до старого і хворого пароха дуже делікатно й обережно, з порозумінням і тактом.

Старому парохіві було важко йти до церкви, розташованої на пагорбі, тому він безпосередньо після недільної Служби Божої правив вечірню, щоб двічі не ходити до церкви. Та по Службі Божій люди були здебільшого втомлені і майже всі виходили з церкви, а ціле пополудне вони не мали чим зайнятися, йшли до корчми чи до костела. Але парох заборонив помічнику перенести вечірню відправу на пополудне. Той не сперечався, хоч і розумів, що в занедбаній парохії таки треба робити зміни, доцільні для церкви й парохіян. Він вирішив, якщо робити це помалу і завжди потрохи, то може й парох з цим погодиться.

У селі було багато здібної молоді, тому о. Пристай оснував та вишколив церковний хор, до якого зголосилося понад п'ятдесят осіб. Він знав, що у пісні – душа народу, а українські церковні й народні пісні похваляють наших людей, навіть вірних іншого обряду. Уже невдовзі цей хор відспівав цілу Службу Богу на Різдво Христове у 1894 році. З того часу в церкві завжди було багатолюдно, почали приходити навіть ті, що вчашали до польського костела. А на великі свята приходили також і поляки, щоб налюбуватися гарним церковним співом. Сотрудникові було радісно, що люди знову горнуть до церкви і на крилах милозвучних церковних пісень підносяться до правдивого духовного життя.

Наступного року сотрудник започаткував (сказавши парохіві, що це прохання митрополита, як і наступні недільні вечірні відправи) маєві богослужіння до Пресвятої Діви Марії (раніше вони відправлялися тільки в костелі) у супроводі чудового хору. На ці маєві богослужіння побожні селяни приходили до храму просто з поля босоніж. Через місяць сотрудник почав, як намірився раніше, відправляти і вечірні богослужіння у недільні дні пополудні.

До школи на катехизацію ходив він частіше, ніж того вимагав урядовий припис. Там передусім учив дітей пізнавати Бога і Його предвічну Правду, водночас збуджуючи в їхніх серцях любов до всього рідного. Крім того, навчав дітвору церковного співу й світських патріотичних пісень, а перед різдвяними святами – гарних колядок і щедрівок. Завжди ставився до дітей (адже всі діти дуже амбітні й чутливі до найменшої кривди) дуже обережно, щоб не зранити дитяче серце.

А невдовзі морозного вечора на йорданські свята від хати до хати весело йшов гурт людей, що складався зі священника, дяка й десятиох юних співаків, не обминаючи й римо-католиків, які

заздалегідь просили покрити свяченою водою їх оселі. Сходилися й сусіди, щоб побачити колядників і почути їх спів, деякі радо прилучалися до гурту. Пізнього вечора поверталися всі зі щедрими гостинцями. Парохіянам це подобалося, а ще більше були вдячні священикові родичі дітей.

Перебуваючи на душпастирстві в інших пародіях, він також всюди навчав молодь церковного співу, вишколював хор молодих колядників і ходив з ними по хатах із свяченою водою.

А вліті 1894 року, коли парохіяни настояли, щоб сотрудник відмовився від виділеної парохом мізерної платні, а натомість орендував церковне поле, він згодився, хоч і не мав для господарювання грошей та рільничого знаряддя. Незабаром господарі села зібрали між собою трохи зерна, виорали церковний лан і засіяли озиминою, а згодом чимала громада добровільних женців – більше ста жінок, парубків і дівчат, господарів, зібрали там урожай. Автор споминів зазначив, що тоді повсюди – в роботі й влаштованій господинями гостині на розстелених скатертях у дворі приходства – царювала щирість українського серця, яку він вперше пізнав до глибини. Тієї осені недавно ще бідний підгорецький сотрудник став багатцем⁶.

Щоб віддячити добросердним парохіянам, священик тоді ж заснував у Підгірцях громадський збіжжевий шпихлір (туди зложив позичене для посіву зерно і свою частку як основний капітал) і кожен позичальник став тепер його членом-засновником. Так селяни на ділі вчилися кооперації.

У червні 1896 року під час канонічної візитації Олеського деканату митрополит С.Сембратович звернув увагу в Підгірцях на зразковий церковний хор, знання школярами катехизму, похвалив о.Пристая за ревну працю. Тоді ж митрополит прийняв делегацію з двадцяти найповажніших підгорецьких парохіян, які просили залишити парохом сотрудника о. О. Пристая після виходу на пенсію старого пароха. Митрополит і власник села князь Сангушко згодилися⁷.

Того ж року помер парох о. Корчинський. У прощальній проповіді сотрудник наголосив, що покійний ще змолоду змагав до відбудови своєї вітчизни, Польщі, до її незалежності й слави. Хоч він і не був приятелем української національної ідеї, та промовець все ж таки цинив у ньому людину, що захоплювалася ідеалами своєї нації, жила і терпіла задля неї. Присутній на похороні о. Д. Танячкевич похвалив молодого священика за ці слова.

У листопаді 1896 року о. О. Пристай нарешті здійснив свій давній намір – заснував читальню «Просвіти», що стало у селі першим національним святом.

Адже він здавна всією душею сприйняв турботи галицького селянина-хлібороба, який жив у дуже тяжких умовах й постійній тривозі за свій доробок, іноді вже й зовсім не міг давати собі ради. Водночас ніхто ним не цікавився і нітрохи не дбав про нього. Тоді він у безвиході шукав собі розради, яку звичайно знаходив у корчмі. Тому й потрібно було заопікуватися життям цього селянина, що мало бути святим обов'язком народних провідників, а передусім священика. Але неможливо обговорювати всі селянські справи, радити й навчати у церкві чи ходити для цього від хати до хати. Тому читальня якраз була тим вигідним місцем, де душпастир міг допомогти порадою своїм парохіянам, учити їх та виховувати на свідомих громадян. Він переконався, що без сходин і душевної бесіди з парохіянами ніколи не буде такого порозуміння, якого душпастир потребує, коли справді хоче щось доброго і корисного зробити у своїй парохії.

Саме тому після приходу на кожен нову душпастирську посаду, він завжди через деякий підготовчий час засновував читальню «Просвіти», запрошував на перші збори досвідчених людей, а також священиків і селян із сусідніх сіл, щоб заохотити до цієї праці. Заснування чи відновлення читалень повсюдно причинилося до оживлення національно-освітнього і економічного руху в парохіях. Невдовзі там поставали хор, аматорські гуртки, збіжжіві шпихліри, каси взаємопомочі, успішно розвивалися читальняні крамниці та інші інституції. З бігом часу життя громад пливло там широким руслом, ставало заможнішим, приносило парохіянам впевненість у своїх силах. Так читальня «Просвіти» ставала для селян єдиною доброю практичною школою, осередком товариського життя.

Щонеділі і у свята йшла завжди з душпастирем до читальні і дружина, де читала цікаві повісті й часописи для місцевого жіноцтва, потім бесідували про різні домашні справи. Священик до пізнього недільного вечора залишався з селянами, обговорювали різні економічні, політичні й суспільні питання. Там парохіяни радо слухали читання з української історії, вели розмови на господарські теми: про управу ріллі, новітні способи хліборобської праці, садівництво, огородництво, бджільництво й інше. У читальні він учив також молодь і старших щеплювати дички, плекати сади тощо.

Великий вплив на людей мали українські патріотичні й церковні пісні, що поперемінно лунали там перед початком недільних сходин, підбадьорювали людей, розпалювали в їхніх серцях святий вогонь любові до України.

У спогадах о. Пристай підкреслив, що незважаючи на тодішню повсюдну протидію шляхетного панства, розгнuzдану протирелігійну агітацію, передове галицьке священство ставало справжнім народним провідником у селах і містах. Народовецька партія, де священство становило дві третини активних діячів, розгорнула активну освітню і організаторську працю серед народу, повсюди основувались різноманітні українські інституції.

Автор споминів згадує, що під час його сотрудництва у Підгірцях чимало місцевих панотців були неприхильні до його народовецьких переконань, а інші навіть докоряли, що не домігся ще парохії, а вже кидається у вир боротьби з владою за права свого народу, вважали це зовсім нерозумним. А «тверді» отці з москвофільською ідеологією взагалі були проти всякої освітньої роботи серед українського селянства, тому з ними він не товаришував.

Він зазначив, що в тих часах олеський деканат був дуже діяльним. Майже кожен отець широко працював, щоб просвітити свій народ, політично освідомити його, поліпшити його життя. До найрухливіших там належав о. Тома Дудкевич, парох в Цішках. Він і його дружина були дуже поважні, освічені й активні люди. Таким же моторним був і його молодший брат, парох в Дуб'є. Саме вони на сходинах священників в Олеську в 1895 році були ініціаторами створення першого галицького хліборобського товариства «Сільський Господар»⁸.

Та з усіх священників деканату лише о. Д.Танячкевич був найліпшим приятелем о. Пристая, хоч той ще не доріс до розуму, досвіду та посвяти для ідеї свого старшого товариша. Ця посвята священничому званню і національній справі робила його в очах о.Пристая недосяжним взірцем. Вдачею був о.Данило маломовний, але завжди говорив відверто і безоглядно. Невдовзі став послом до віденського парламенту. Весь час їздив він по місіях, проповідував, влаштовував всенародні віча, основував читальні та взагалі освідомлював і організовував галичан. У своїй парохії він заснував першу в Галичині сільську касу ощадності, яка гарно розвивалася і приносила селянам велику користь⁹.

Автор із широю вдячністю відтворює в пам'яті свого давнього приятеля і першого вчителя практичної праці в парохії, відданого улюбленій національно-громадській праці, консисторського радника і знаменитого промовця о. Якова Сінгалевича, що був тоді парохом у Романові під Львовом. Він умів підбадьорити слухачів, розбудити надію на кращу будучність і водночас переконати, що шлях визволення з неволі веде тільки через просвіту.

Священик о. Пристай підкреслив у споминах, що підтримував з місцевими дідичами добрі людські стосунки, але коли треба було підписати йому презенту на парохію, то вони відмовлялися, виправдовуючись різними обставинами, а часто через заперечення місцевих польських парохів-ксьондзів, які хотіли позбутися суперника, до храму якого ходили поляки. Зокрема, саме тому дідич не послухав благань громади Лагодова щодо призначення парохом о. Пристая, а на прохання пароха-ксьондза Пугальського підписав подання на цю парохію лояльному о. Теодору Сахно.

Повчальними є спогади о. Пристая про о. Теодора Сахна, який десь заразився москвофільством і ніяк не давався переконати, що він не москаль, а українець - хлопський син. Чотири роки жили вони разом в семінарських мурах, але не товаришували, хоч обидва були хлопські сини. Згодом він став чільним москвофільським діячем. Після студій вони розійшлися, щоб знову зустрітись на життєвій дорозі ворогами через суперництво за парохії. Два рази о. Сахно виграв справу, бо був зятем олеського декана та ще й мав москвофільську орієнтацію. А місцеві польські дідичі й польське духовенство радше хотіли мати парохом москвофіла, ніж свідомого українця. І тому всі кращі парохії в Галичині зазвичай займали священики, лояльні до влади й місцевого панства, чи москвофіли. Згодом о. Сахно став наслідником о. Пристая у Лагодові і намагався всляко поширити серед селян своє русофільство, заснував там читальню ім. Качковського. У цей спосіб він намагався побороти національний рух, чим підбуривав проти себе більшість громади. Зате мав підтримку в цьому повітового староства і місцевих поляків. Під час війни був заарештований австрійською владою і два роки сидів у тюрмі. Та потім діти таки на вернули свого батька і зробили з нього українського патріота, а громада села простила пароху його шкідливу діяльність¹⁰.

На прикладі історії журівської парохії¹¹ автор споминів показав важливу роль пароха в житті українського містечка, яке знищила

давня пожежа. Збіднілі парохіяни не могли відбудувати церкву, не мали свого пароха й стали ходити до костела, де їх запевнили, що між Службою Божою латинською і руською різниці немає та першої досить, щоб бути спасеними. Так парохіяни чимраз більше відвикали від рідної церкви і свого обряду, а з часом цілий Журів спольщився: українці вже співали польські пісні, розмовляли польською мовою.

Та все змінилося з приходом молодого о. Андрія Пеленського, який був рухливий, мав непохитний, послідовний і незмінливий у намірах характер, підприємницьку вдачу. Був добрим промовцем і вмів переконувати людей, промовляти до їх сердець. Усім своїм еством він посвятився церкві й нації. Він зумів підняти громаду і до року часу збудувати нову церкву, заснував читальню і розвинув її роботу. Журівські русини воскресли до нового життя.

Неоціненим помічником, порадиником і ангелом-хоронителем була для цієї громади й о. Андрія його дружина, п. Меланія, яка невпинно працювала серед сільського жіноцтва.

Коли о. Андрій дістав іншу парохію, то його місце зайняв о. Іван Созанський, син дрогобицького коваля. Він був енергійний, витривалий, тихий, поважний, мав гарний характер. Усього рік парохував він у Журові, але встиг для добра парохії зробити більше, ніж дехто за цілий свій вік. Передусім добре вишколював церковний хор та влаштовував виклади з історії України і на різні господарські теми, заклав основи для дальшого культурного розвитку парохії. Доброю помічницею в цьому була його дружина, яка раптово занедужала від простуди і померла. Після цього він втратив свою веселість, перейшов парохом до села Черче, де був взірцем народного діяча й організатора.

Зовсім іншим стало життя цієї парохії за о. Володимира, який був спокійний і нерухливий та відзначався тільки гарним теноровим голосом. Церковний хор занепав, пусткою стояла читальня, підупала й крамниця. Не цікавилася життям села і його дружина, що постійно влаштовувала в себе гучні гостини з музикою і танцями для місцевого панства. А гроші для цього брала у читальняній крамниці. Церковні маєтності були занедбані, всюди панувала руїна.

Таку картину застав тут у 1900 році новий душпастир о. О. Пристай. Одержавши парохію в Журові, він опинився серед знаних, щирих і патріотичних священиків, від яких міг навчитися витривалості, завзятості, політичного хисту й тактики. Тут він застав

передусім о. Стефана Городецького, що був рогатинським деканом, якому симпатизували всі тамошні українці. Своєю вдачею той був рухливий, відважний, енергійний, мав жвавий розум, кристалево чистий характер і став взірцевим душпастирем та визначним народним діячем.

До молодших священиків-патріотів Рогатинщини належали: о. А. Пеленський, о. І. Созанський, о. К. Ковальський, о. М. Бачинський, о. Боднар. У їхніх парохіях були гарно влаштовані читальні «Просвіти», крамниці, позичкові каси, хори, аматорські гуртки та інше¹².

У споминах згадуються також і ті польські ксьондзи, що були сусідами О. Пристая, які безпосередньо здійснювали політику колонізації і винародовлення галицьких українців. Зокрема, о. О. Пристай показав журівського кс. Бонковського, який був незгідливою вдачі, неприхильно ставився до українсько-католицьких священиків, не вважав їх своїми братами у Христі і йому рівних. Він принципово обминав їх і признавався до них тільки в разі потреби, на св. Станіслава (8 травня), коли був відпуст у Журівському костелі й треба було сповідати греко-католицьких прочан, а потім досхочу насміхався над їхнім обрядом, народом, українською мовою¹³.

Тому передусім о. Пристай за посередництва Митрополичого Ординаріату звернувся з проханням до Апостольської Столиці, щоб греко-католицька церква в Журові одержала привілей на три відпусти щорічно (8 травня на св. Марка, 28 серпня на Успення Пресвятої Діви Марії і 8 листопада на св. Димитрія, патрона журівської церкви). Через рік, в 1901 році, такий привілей церква одержала. А 8 травня 1903 року у Журові відбувся перший український відпуст і водночас урочисте посвячення відновленого читальняного будинку й крамниці. У містечку церква і читальня були замаєні зеленню і прикрашені жовтоблакитними прапорами. З усіх навколишніх сіл прибули церковні процесії. А до костела на відпуст тоді прийшли лише кілька десятків польських колоністів.

Крім напруженої священичої і просвітньої праці, о. Пристай за деякий час зумів практично освоїти також і крамарську справу та поставити на ноги й розширити читальняну крамницю, сюди йшли не тільки свої, а навіть і багато чужих, бо тут було чистіше й товари ліпшої якості та дешевші. У споминах о. Пристай відверто і щиро зізнається, що успіхи і розвиток цієї крамниці справляли на нього більшу приємність, ніж власне господарство, хоч усю працю тут він

виконував безкорисно. Та священик підкреслив водночас, що великою мірою цей успіх був заслугою вірних парохіян, які ставилися до нього з любов'ю і довір'ям, кожний з них допомагав як міг у спільній крамниці.

Через шість років невсипущої праці у цій парохії та своєму господарстві дочекався о. О. Пристай здійснення багатьох своїх задумів і бажань. Парохіяни освідомлювалися і перетворювалися у справжніх культурних громадян. Церква, читальня, хор, аматорський театральний гурток, каса взаємопомочі, шпихлір і крамниця об'єднали людей у зразкову родину. Милувала його серце краса і затишок у розбудованому приходстві, пасіка й ставок, пишні поля і сіножаті.

Та аналізуючи у споминах свою працю в галицьких парохіях, о. Пристай відверто признався, що релігійне виховання народу не було самоціллю, а тільки засобом для досягнення національно-політичних, освітніх і економічних цілей. Він пише, що хоч і мав найкращі задуми, але тим тяжко згрішив. Тільки в Америці навчився він цінити релігійне виховання народу, яке є найвищою ціллю в собі¹⁴.

¹ Пристай О., отець. З Трускавця у світ хмародерів. Спомини з минулого і сучасного: у 4 т. – Львів, Нью-Йорк, 1933. – Т. 2. – С. 328.

² Там само. – С. 49-50.

³ Там само. – С. 87.

⁴ Там само. – С. 88.

⁵ Там само. – С. 116.

⁶ Там само. – С. 160.

⁷ Там само. – С. 164.

⁸ Там само. – С. 188.

⁹ Там само. – С. 173-175, 188.

¹⁰ Там само. – С. 215-217.

¹¹ Там само. – С. 235-245.

¹² Там само. – С. 251.

¹³ Там само. – С. 258.

¹⁴ Там само. – С. 210.

SUMMARY

Ivan Palamar

Images of Galician priests at the turn of the 19th and 20th centuries.

The article is about activity of Galician priests in the national revival of Greek Catholic parish communities, their cohesion and consolidation of Christian virtues in the book of memories of Oleksiy Prystay "From Truskavets to the world of skyscrapers".

Keywords: Galician priests, pastoral, involvement, Ukrainian renaissance, national identity, and public institutions.